

Z kroniki naukowej

ZJEDNOCZENIE NIEMIEC – SUKCESY I WYZWANIA W ŚWIELE WSPÓŁCZESNYCH DEBAT

Stosowanie w badaniach niemcoznawczych rozróżnienia na Niemcy Wschodnie i Niemcy Zachodnie wciąż dostarcza impulsów do debat o tym, czy zjednoczenie i transformacja to procesy, które będzie można uznać kiedykolwiek za zakończone. Nadal bowiem widoczne są różnice w wynikach sondaży dotyczących np. preferencji politycznych w krajach związkowych należących niegdyś do Niemieckiej Republiki Demokratycznej, w porównaniu do tych z Republiki Federalnej Niemiec. Inne są również ekonomiczne uwarunkowania życia mieszkańców wschodnich krajów federacji, skala ich reprezentacji na kierowniczych stanowiskach czy nawet ich mentalność. Z drugiej strony można zapytać, w jakim stopniu sam podział warunkuje wzajemne relacje i kategoryzuje mieszkańców Niemiec i czy rzeczywiście istnieje granica niemiecko-niemiecka?

Na te tematy dyskutowano 15 czerwca 2022 r. w Instytucie Zachodnim podczas konferencji pt. „Zjednoczenie Niemiec – sukcesy i wyzwania w świetle współczesnych debat”. Do udziału w niej zaproszono badaczy z Polski i Niemiec, reprezentantów starszego i młodszego pokolenia. Dzielili się oni nie tylko wiedzą naukową, ale również swoimi osobistymi doświadczeniami z ostatnich 30 lat. Konferencji towarzyszyła okolicznościowa wystawa, prezentowana w Bibliotece Raczyńskich, pt. „Transformacja w Niemczech Wschodnich. Życie w czasie przemian”. Podczas otwarcia konferencji dr Ulrich Mählert, przedstawiając ideę i koncepcję wystawy, wprowadził słuchaczy w tematykę rozpoczynającego się spotkania.

Konferencja w Instytucie Zachodnim składała się z dwóch paneli:

I Panel:

- O nastrojach w Niemczech Wschodnich – spojrzenie na trzy dekady w świetle współczesnych debat (dr Stefan Wolle, Berlin)
- Społeczno-ekonomiczne skutki transformacji systemowej w Polsce. Analiza socjologiczna na przykładzie regionu łódzkiego (dr Lucyna Prorok, Łódź)
- Problem pozycji interlokutora w debacie niemiecko-niemieckiej (prof. Dirk Oschmann, Lipsk)

II Panel

- Jedność a transformacja. Doświadczenia i wyniki badań okresu transformacji (prof. Dettlev Brunner, Lipsk)
- Euforia i rozczarowanie, przebudzenie i realizacja, gospodarka i kultura. O roli postsojalistycznej przebudowy gospodarki w Niemczech Wschodnich (dr Marcus Böick, Jena)
- O „narzekających wschodniakach” i „przemądrzałych zachodniakach”: odmienne oczekiwania, irytujące nieporozumienia i nieustanne spory wokół „jedności mentalnej” (dr Christoph Lorke, Münster)

- Czy zrosło się to, co powinno stanowić całość? Spojrzenie na okres transformacji z perspektywy pokolenia urodzonego po przełomie (Judith Märksch, Berlin).

Na początku konferencji dyrektor Instytutu Zachodniego dr Justyna Schulz oraz Piotr Womela z Fundacji Konrada Adenauera podkreślali wagę takiej wymiany poglądów i porównywania różnych osobistych doświadczeń.

Pierwsze wystąpienie na konferencji - dra Stefana Wollego - nawiązywało do niemieckich debat, toczonych w różnych środowiskach politycznych. Przywołał on deklarację kanclerza Olafa Scholza o epokowej zmianie (*Zeitenwende*), która – jak podkreślił referent – oznaczała dla głównych sił politycznych w Niemczech głęboką ingerencję w ich tożsamość, prowadząc często do wręcz paradoksalnej sytuacji. Otóż, pacyfiści z partii Zielonych zaczęli się opowiadać za dostarczaniem Ukrainie broni. Pojawiły się też nowe impulsy w dyskusji na temat odejścia od atomu, a budowane specjalne relacje z Rosją zostały poddane na arenie międzynarodowej ostrej krytyce. To właśnie wojna w Ukrainie – zdaniem S. Wollego – obnażyła różnice między Niemcami Wschodnimi a Niemcami Zachodnimi – chodzi o różną reakcję ich mieszkańców na agresję Rosji. Stosunek mieszkańców obszarów dawnej NRD do Rosji jest inny niż tych w „starych” krajach związkowych – dowodził. Mówiąc o „romantyzowaniu” Rosji we wschodnich krajach związkowych, łączył to z powiązaniem gospodarczymi, a także przypominał o pozytywnej roli Michaiła Gorbaczowa w procesie zjednoczenia Niemiec.

Dr Justyna Prorok mówiła o transformacji systemowej w Polsce, koncentrując się na przykładzie Łodzi. Punktem wyjścia jej rozważań było pytanie, czy transformacja jeszcze trwa, czy skończyła się w 2004 r., wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Wskazując na ogrom trudności, z jakimi mierzyło się społeczeństwo polskie w trakcie zmian systemowych, przeprowadzonych – jej zdaniem – chaotycznie, podkreślała, jak wiele osób było pozbawionych jakiegokolwiek ochrony ze strony państwa; część z nich nigdy nie odnalazła się w nowej rzeczywistości. Są jednak również wygrani transformacji, którym gospodarka kapitalistyczna pozwoliła, aby z łódzkiej szwaczki stać się projektantką mody w Mediolanie.

Ze swojej, bardzo osobistej perspektywy, na problem utrzymującego się podziału Niemców na tych pochodzących z części wschodniej i zachodniej spojrział literaturoznawca prof. Dirk Oschmann. Odwołując się do własnej historii, nakreślił ponurą świadomość osoby wywodzącej się z byłej NRD. Dowodził, że w oczach rodaków z zachodniej części Niemiec ta jego wschodnioniemiecka tożsamość/ pochodzenie pozostaje czymś w rodzaju znaku szczególnego i przez ten pryzmat jest oceniany.

Dyskusja po tej części konferencji zdominowana została przez osobiste wspomnienia osób doświadczających transformacji, a także dotyczyła utrzymujących się nadal podziałów w Europie na Wschód i Zachód. Rozmówcy przedstawiali często przeciwstawne tezy, odwołując się do własnych przeżyć, ale też podkreślając siłę i znaczenie odczuć subiektywnych. Sformułowano opinię, że często sposób oceny własnej sytuacji zależy od tego, jaką historię chcemy opowiedzieć – czy będzie to historia sukcesu czy porażki. Przyznawano, że pozostaje problem reprezentacji „wschodniaków” (*Ossi*) na kierowniczych stanowiskach i ich prawa udziału z silnym głosem we wszystkich debatach, a nie tylko tych dotyczących tematów związanych z byłą NRD.

Podczas drugiego panelu konferencji prof. Detlev Brunner przedstawił doświadczenia płynące z transformacji w Niemczech Wschodnich. Mówił o nadziejach na cud gospodarczy, o euforii towarzyszącej zjednoczeniu. Ale przypomniał też poczucie rozczarowania wywołane chociażby nieznanym w NRD zjawiskiem bezrobocia, które towarzyszyło zmianom. D. Brunner wskazywał na opór mieszkańców byłej NRD wobec zamykania zakładów przemysłowych, polemizując tym samym z dość powszechną tezą o apatii i braku sprzeciwu, który przypisuje się ofiarom transformacji w Niemczech. Jego zdaniem mityczny jest rów-

niez brak alternatywnych scenariuszy, na podstawie których można było skoordynować i przeprowadzić zmiany.

Wystąpienie dra Marcusa Böicka dotyczyło niemieckiego urzędu powierniczego, a więc instytucji, która zajmowała się prywatyzacją własności państwowej po zjednoczeniu. Przypomniał, że sprzedaż firm głównie inwestorom zachodnioniemieckim, likwidacja przemysłu i masowe zwolnienia ukształtowały ówczesny klimat polityczny, wywołując protesty i publiczne skandale.

Dr Christoph Lorke przedstawił perspektywę integracji kulturalno-mentalnej Niemców po zjednoczeniu. Początek lat 90. oznaczał – jego zdaniem – nie tylko cezurę dla systemu politycznego i gospodarczego, ale również początek budowy nowej tożsamości niemieckiej. Mimo wspólnego języka, spotkania między mieszkańcami byłej NRD i RFN mogły stanowić wręcz szok kulturowy dla obu stron, towarzyszyła im niepewność i nieufność. Ch. Lorke wspominał o fenomenie *Ostalgie*, a więc tęsknocie za NRD przejawiającej się w różnych zjawiskach popkultury, korzystającej z popularnej wówczas estetyki.

Swoimi osobistymi doświadczeniami podzieliła się także Judith Märksch, dorastająca już w zjednoczonych Niemczech. Badaczka, zaangażowana w realizację projektów kierowanych do młodzieży, związanych z kulturą pamięci oraz budowaniem świadomości o transformacji, zwróciła uwagę na nowe przestrzenie badawcze, które otwierają obecne debaty. Wśród nich są takie, jak homoseksualizm czy życie codzienne w NRD. Poznawanie tych zagadnień jest próbą zaznajomienia się ze środowiskiem własnych rodziców. Nie bez znaczenia wydaje się także sposób, w jaki ideologizacji poddawano rodziców dzieci urodzonych już po przełomie. Pytaniem pozostaje, czy ta „socjalizacja” może rezonować u kolejnych pokoleń. Märksch, wykorzystując swój własny przykład, zwróciła uwagę na złożoność tożsamości osób pochodzących z byłej NRD, które początkowo przeniosły się do części zachodniej Niemiec, a potem, z własnego wyboru wracają na wschód. Ten element konfrontowania się z odmiennością i brakiem jasnej przynależności ma wpływ także na stanowisko, jakie nowe pokolenie przyjmuje w dyskusjach. Czuje się ono zobowiązane do objaśniania „zachodniakom” (*Wessi*) mechanizmów politycznych na wschodzie, ale również chce prawa wyboru elementów wychowania i cech według własnego uznania.

W dyskusji skupiono się na takich wątkach, jak możliwe wówczas, alternatywne scenariusze transformacji. Mówiono też o tych aspektach procesu zjednoczenia, które, gdy go planowano, nie były dostatecznie uwzględnione. Zdaniem dyskutantów problemy wynikały z tego, że przyjęto jednowektorowy kierunek – orientację na wzór zachodni. Pominięto więc wytworzone już różnice kulturowe, nie wzięto pod uwagę możliwości realizowania reform z innym punktem ciężkości. Pojawił się też wątek problemu tożsamości i identyfikowania się Niemców. I tak, o ile Niemcy z części zachodniej deklarują, że czują się po prostu Niemcami, o tyle mieszkańcy byłej NRD mają tendencję do identyfikowania się jako „wschodniak”.

Konferencja pokazała, że mimo wielu lat, jakie minęły od zjednoczenia Niemiec, nadal istnieje potrzeba rozmawiania o podziale Zachód-Wschód i to nie tylko w odniesieniu do Niemiec, ale też całej Unii Europejskiej. Jest to aktualne zwłaszcza dzisiaj, kiedy wobec wstrząsów w porządku światowym tak potrzebna jest jedność europejska. Równocześnie można było odnieść wrażenie, że problemy związane ze zjednoczeniem Niemiec nie zawsze są dostrzegane poza ich granicami, a nawet są coraz mniej obecne wśród niemieckich nastolatków. Czas działa jednak również korzystnie na możliwość krytycznej oceny wydarzeń sprzed 30 lat, a także przemyślenia własnych doświadczeń płynących z transformacji, bo przecież one rezonują i towarzyszą kolejnym kryzysom, z jakimi mierzymy się dzisiaj.

MIGRANCY I MNIEJSZOŚCI – SZANSA CZY WYZWANIE DLA PAŃSTW W XXI WIEKU

W dniach 12 i 13 maja 2022 r. na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odbyła się konferencja zatytułowana „Migranci i mniejszości – szansa czy wyzwanie dla państw w XXI wieku”, której organizatorami było Przedstawicielstwo Regionalne Komisji Europejskiej we Wrocławiu oraz Centrum Dokumentacji Europejskiej UAM. Konferencja była VIII edycją cyklu, realizowanego na poznańskiej politologii od 2015 r., pod nazwą: Mniejszości-Migracje-Wielokulturowość (<https://migranci-mniejszosci.amu.edu.pl>).

Kryzys migracyjny, spowodowany trwającymi od lat 80. ubiegłego wieku konfliktami zbrojnymi na Bliskim Wschodzie, Północnej Afryce i zmianami klimatycznymi w Środkowej Afryce wywołał w społeczeństwach europejskich dyskusję na temat politycznych, ekonomicznych i kulturowych konsekwencji wielokulturowości. Równoległe z debatą na temat migracji pojawiła się dyskusja dotycząca roli, jaką pełnią, mogą i powinny pełnić mniejszości etniczne i narodowe zamieszkujące państwa Unii Europejskiej. Jest ona niezmiernie ważna, szczególnie w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, w których do przełomu lat 80/90. XX w. zjawisko wielokulturowości było marginalizowane, a mniejszości traktowane jako zagrożenie dla suwerenności państwa narodowego.

Od początku obecnego stulecia rozważania na temat wielokulturowości stały się jednym z głównych tematów seminariów i konferencji naukowych. Spotkania na ten temat organizowane były i są przez różne podmioty zaangażowane w rozwiązywanie problemów masowych migracji ludności, obecności mniejszości etnicznych i narodowych oraz emancypacyjnych aspiracji nieuznawanych mniejszości na terenie „państw zorientowanych narodowo”. Wielokulturowość jako kategoria była i jest przedmiotem badań antropologów kulturowych, socjologów i prawników, a od niedawna została włączona do badań prowadzonych przez politologów. Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM włączył się do tej dyskusji organizując 7-8 maja 2015 r. pierwszą konferencję poświęconą funkcjonowaniu ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Stała się ona początkiem cyklu ogólnopolskich konferencji pod nazwą: Mniejszości-Migracje-Wielokulturowość.

Organizatorzy tych konferencji proponują dyskusję na tematy dotyczące:

- dylematów związanych z funkcjonowaniem mniejszości etnicznych i narodowych w UE, w tym i Polsce;
- definiowania determinantów polskiej polityki etnicznej (narodowościowej);
- stosunku społeczeństwa polskiego do mniejszości etnicznych, narodowych i grup regionalnych;
- deficytów w polskiej polityce etnicznej (narodowościowej);
- roli migracji w powstawaniu i funkcjonowaniu społeczeństw europejskich;
- migracji jako szansy na rozwiązywanie problemów demograficznych i ekonomicznych społeczeństw przyjmujących;
- migracji jako zagrożenia dla tożsamości kulturowej społeczeństw przyjmujących;
- społeczeństw wielokulturowych;
- światowych, europejskich i polskich doświadczeń z wielokulturowością między historią a współczesnością;
- politycznych konsekwencji funkcjonowania społeczeństw wielokulturowych;

- metodologicznych problemów związanych z badaniami nad mniejszościami migracjami i wielokulturowością.

W każdym roku kładzie się akcent na jeden z tych wymiarów, który zależy od wydarzeń na międzynarodowej i wewnętrznej scenie politycznej. Ważnym elementem cyklu jest organizowanie debat z udziałem polityków, urzędników i przedstawicieli organizacji trzeciego sektora, podejmujących działania na rzecz minimalizowania negatywnych konsekwencji procesów migracyjnych. Konferencje mają charakter interdyscyplinarny, ich tematyka obejmuje zagadnienia z dziedziny politologii, prawa, socjologii, kulturoznawstwa i demografii. Zaproszenie do udziału w nich kierowane jest do badaczy z wymienionych dyscyplin, organizacji mniejszości narodowych i etnicznych, członków sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych i podmiotów działających w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji na tle etnicznym (Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania, Rzecznik Praw Obywatelskich, Pełnomocnik Komendanta Głównego Policji ds. Ochrony Praw Człowieka, Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka) i organizacji pozarządowych.

Poszczególne edycje wspierane były przez Przedstawicielstwo Regionalne Komisji Europejskiej we Wrocławiu, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Centrum Dokumentacji Europejskiej przy UAM oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Od samego początku uczestnicy starali się urozmaicić formy dyskusji; obok tradycyjnych form sesji naukowych wykorzystują możliwości stwarzane przez debaty eksperckie oraz webinaria, które okazały się szczególnie użyteczne w okresie pandemii Covid-19. Jednak największym osiągnięciem jest uruchomienie serii wydawniczej pod tym samym tytułem: *Mniejszości-Migracje-Wielokulturowość*. Do tej pory ukazało się 6 tomów tej serii.

Pierwsza konferencja z tego cyklu odbyła się w dniach 7-8 maja 2015 r., kiedy przypadała 10. rocznica wprowadzenia w życie Ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach etnicznych i narodowych oraz o języku regionalnym. Pierwotnym zamysłem organizatorów była chęć monitorowania, na ile rozwiązania zawarte w tej ustawie spełniają oczekiwania mniejszości etnicznych i narodowych w Polsce oraz analiza zmian, jakie jej wprowadzenie przyniosło mniejszościom etnicznym i narodowym.

Rok 2015 będzie opisywany w historii Europy jako ten, w którym doszło do największego po II wojnie światowej kryzysu migracyjnego wywołanego przez niekontrolowany napływ uchodźców i imigrantów, szczególnie przez „szlak bałkański” i „szlak śródziemnomorski”. Co prawda Polska w tamtym okresie nie doświadczyła masowego napływu uchodźców, natomiast, jeśli chodzi o pojawianie się imigrantów ekonomicznych, odbywał się on w sposób mniej lub bardziej kontrolowany. Jednak stało się oczywistym, że dyskusja na temat napływu imigrantów i związanych z tym problemów, na stałe będzie przedmiotem sporu politycznego z jednej strony, a z drugiej analiz socjologiczno-politologicznych.

W kolejnych latach uczestnicy konferencji dyskutowali na temat politycznych i społecznych aspektów wielokulturowości, analizowali politykę współczesnych państw europejskich wobec migrantów oraz mniejszości etnicznych i narodowych, jeszcze innym obszarem były europejskie i polskie doświadczenia z etnicznością i migracjami w XXI w., a także postrzeganie migrantów i mniejszości jako swoich i obcych w przestrzeni społeczno-politycznej.

W 2020 r. organizatorzy konferencji, z uwagi na przypadającą 75. rocznicę włączenia Ziemi Zachodnich i Północnych w granice państwa polskiego, planowali uczynić przedmiotem dyskusji problemy związane z funkcjonowaniem tych obszarów w granicach państwa polskiego. Przyjęli bowiem założenie, że w żadnym innym miejscu procesy migracyjne nie były tak intensywne, stąd pytanie o Ziemię Zachodnie i Północne jako dotąd żywą inspirację. Z uwagi na fakt, że

żadna inna instytucja naukowa nie ma tak bogatych doświadczeń związanych z badaniami „ziem odzyskanych” jak Instytut Zachodni w Poznaniu, władze tej placówki zostały zaproszone do współorganizacji szóstej edycji konferencji. Celem jej przygotowań było przybliżenie uczestnikom konferencji i studentom Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa problematyki związanej z zaludnieniem, a następnie zagospodarowywaniem tych obszarów. Niestety rozwijająca się pandemia uniemożliwiła organizację konferencji formie tradycyjnej, przeprowadzono zatem dwa webinaria poświęcone tej problematyce z udziałem badaczy problematyki Ziemi Zachodnich i Północnych. Swego rodzaju podsumowaniem wspólnych przedsięwzięć Instytutu Zachodniego i Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM była rocznicowa wystawa zdjęć zatytułowana *Odzyskane – Zagospodarowane – Zdemitologizowane. Miejsca i ludzie ziem zachodnich i północnych (1945-2020)*. Wystawa ta zaplanowana była jako wprowadzenie do debaty zatytułowanej *75. rocznica włączenia Ziemi Zachodnich i Północnych w granice państwa polskiego*, która odbyła się na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa 8 grudnia 2021 r. Wcześniej wystawa była eksponowana w miastach związanych z badaniami problematyki Ziemi Zachodnich i Północnych: Poznaniu, Szczecinie, Wrocławiu, Opolu i Olsztynie. W samej zaś debacie wzięli udział prof. Andrzej Sakson z IZ, prof. Violetta Julkowska z Wydziału Historii UAM oraz prof. UAM Cezary Trościak, reprezentujący Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa. Satisfakcją dla organizatorów była wypełniona po brzegi aula Wydziału oraz liczna grupa studentów z Ukrainy i z Białorusi, dla których informacja o przeobrażeniach po 1945 r. dokonanych na dzisiejszym Górnym i Dolnym Śląsku, Ziemi Lubuskiej, Pomorzu i Warmii i Mazurach była dość zaskakująca, gdyż, do pewnego stopnia, była to również historia ich państw. Efektem VI edycji konferencji Mniejszości-Migracje-Wielokulturowość, obok wspomnianej wystawy, debaty i webinarium była publikacja pod redakcją Małgorzaty Bukiel, Andrzeja Saksona oraz Cezarego Trościaka *Ziemia Zachodnie i Północne (1945-2020). Nowe konteksty*, która ukazała się jako tom 29 w serii *IZ Ziemia Zachodnie – Studia i Materiały*.

W ramach VII edycji konferencji Mniejszości-Migracje-Wielokulturowość, z uwagi na ograniczenia związane z pandemią Covid-19, odbyło się również webinarium 7 maja 2021 r. zatytułowane *Imigranci w Polsce po roku 1989*. Zaproszenie do wzięcia w nim udziału przyjęli prof. Grzegorz Janusz z Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej, prof. UW Sławomir Łodziński z Uniwersytetu Warszawskiego, prof. Andrzej Sakson z IZ i prof. UAM Cezary Trościak.

W 2022 r. organizatorzy postanowili powrócić do tradycyjnej formuły konferencji, jednak część uczestników zadeklarowała udział formie *online*. Motywem przewodnim VIII edycji, z uwagi na mijającą w 2021 r. 40. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego, zamierzano uczynić polskie doświadczenia związane z tzw. emigracją solidarnościową z lat 80. ubiegłego wieku. Zaproszenie do uczestników zostało wysłane na dwa dni przed rozpoczęciem agresji Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r., która wpłynęła na debatę publiczną oraz nadal kształtuje wyniki analiz prowadzonych przez polskich badaczy problematyki migracji. Jednak pierwszym impulsem do zmiany punktów ciężkości konferencji było pojawianie późnym latem 2021 r., w ramach tzw. wojny hybrydowej, nielegalnych imigrantów na granicy polsko-białoruskiej. Efektem był kryzys humanitarny i trwająca do dziś silna polaryzacja społeczeństwa polskiego wokół sposobów rozwiązywania tego problemu przez polskie władze: *pushback'i*, wprowadzenie stanu wyjątkowego w strefie nadgranicznej, wybudowanie muru uniemożliwiającego nielegalne przekraczanie granicy. Społeczeństwo polskie zostało skonfrontowane z problemem nielegalnych imigrantów.

Napływ imigrantów zmienia mozaikę narodowościową i etniczną państw przyjmujących, co wpływa na reakcje ich obywateli. W miejsce początkowych pozytywnych reakcji

na obecność imigrantów (tania siła robocza, antidotum na zapaść demograficzną zachodnich społeczeństw), motywowanych względami humanitarnymi, z czasem pojawiają się głosy artykułujące obawy zarówno w wymiarze społecznym, kulturowym i, co najważniejsze, politycznym. Współcześnie w niemal w każdej kampanii wyborczej problem „imigrantów” znajduje się w programach wyborczych kandydatów czy partii politycznych we wszystkich państwach europejskich. Co więcej, wyniki wyborów pokazują, że postawy antyimigranckie czy wręcz wrogie imigrantom, gwarantują sukces wyborczy. Współczesne państwa europejskie przestały być jednorodnymi kulturowo i społecznie zbiorowościami. Zmiany te dotyczą również państwa polskiego, które od 2016 r. stało się państwem migracji netto za sprawą napływu imigrantów edukacyjnych i ekonomicznych z Białorusi, a przede wszystkim z Ukrainy. W konsekwencji zmiany społeczne wywołane obecnością mniejszości etnicznych i narodowych oraz rosnącą populacją imigrantów stały się wyzwaniem nie tylko dla społeczeństw przyjmujących i polityków, ale także badaczy problematyki wielokulturowości. Z tej przyczyny organizatorzy VIII edycji konferencji zaproponowali jej uczestnikom skupienie się na analizie postaw władz i społeczeństw państw europejskich wobec mniejszości narodowych, etnicznych oraz imigrantów.

Organizatorzy poprosili przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, aby skupili się przede wszystkim na wymiarze politologicznym analizowanych zjawisk, wychodzą oni bowiem z założenia, że obok socjologii, etnografii, ekonomii i demografii również politologia może przyczynić do wzbogacenia wiedzy na temat wyzwań związanych z migracjami i mniejszościami, przed jakimi stają współczesne państwa i ich społeczeństwa. Pierwszym z trzech obszarów tematycznych były: europejskie i polskie doświadczenia związane z włączaniem imigrantów przez społeczeństwa przyjmujące. Poproszono o analizę ewolucji podejścia do badań nad migracjami determinowanej różnymi przyczynami, prezentację wyników badań poświęconych współczesnym postawom wobec migracji i migrantów oraz przedstawienie polityk integracyjnych na przykładzie wybranych państw. W tej części zaplanowano debatę na temat doświadczeń polskich emigrantów z lat 80. ubiegłego wieku. Drugim obszarem miała być analiza obecności mniejszości i migrantów w XXI w.: doświadczenia historyczne widziane z perspektywy migracji we współczesnym świecie, migracje europejskie, w tym imigracja do Polski. Poproszono o ustosunkowanie się do dylematu, na ile migracje stanowią zagrożenie kulturowe i ekonomiczne dla społeczeństw przyjmujących, a na ile są dla nich demograficzną szansą? Zapytano, jakiego rodzaju niebezpieczeństwa wiążą się z niekontrolowanym napływem imigrantów do państw UE? Podjęto ocenę kryzysów migracyjnych i prowadzonych polityk etnicznych w UE. Ostatnim obszarem była ocena społecznych i politycznych wyzwań dla społeczeństw przyjmujących; tu omówiono polityki migracyjne wybranych państw, przeanalizowano mowę nienawiści jako instrument konfliktogenny w dyskusji na temat wielokulturowości, przemocy symbolicznej i aktów wrogości wobec mniejszości i migrantów. Organizatorzy chcieli się również zapoznać z opinią referentów na temat roli organizacji pozarządowych w dyskusji na temat mniejszości i imigrantów, jak i rozwiązywaniu problemów związanych z obecnością mniejszości etnicznych i narodowych oraz napływem imigrantów.

Spośród 35 uczestników konferencji 11 osób wygłosiło swoje referaty *online*. Byli wśród nich zarówno doświadczeni, jak początkujący badacze. To dobry prognostyk jeśli chodzi o przyszłość konferencji.

Konferencję otworzył prof. Grzegorz Janusz z UMCS, który swoje wystąpienie poświęcił bardzo aktualnemu tematowi ograniczania nauki języka niemieckiego jako języka ojczystego w Polsce. Referent uznał, że jest to klasyczny przykład dyskryminacji bezpośredniej. Prof. Sławomir Łodziński z UW ocenił, czy pytania zadane podczas ubiegłorocznego Narodowego Spi-

su Powszechnego Ludności i Mieszkań pozwolą na prawidłową ocenę kondycji prawnej i organizacyjnej, w jakiej znajdują się mniejszości etniczne i narodowe oraz mniejszości językowe w Polsce. W sesji plenarnej wystąpiła prof. Svitlana Soroka z Czarnomorskiego Narodowego Uniwersytetu im. Petra Mohyły w ukraińskim Mikołajowie, która porównała trendy migracyjne w Ukrainie do 2014 r. i po nim prof. Dariusz Niedźwiedzki z Uniwersytetu Jagiellońskiego przybliżył – na podstawie wyników własnych badań – stosunek społeczeństwa polskiego do migrantów, którzy pojawili się późnym latem 2021 r. na granicy polsko-białoruskiej. Ostatnim dyskutantem w tej części był prof. Andrzej Sakson, który poddał analizie sytuację ukraińskich imigrantów zarobkowych, którzy napłynęli do Polski w latach 2020-2022. Jego wystąpienie było kontynuacją analiz prowadzonych podczas wcześniejszych edycji tej konferencji.

Jak się okazało, trzy ostatnie wystąpienia sesji plenarnej były zapowiedzią dyskusji na temat uchodźców (uchodźców wojennych) z Ukrainy, którzy masowo napłynęli do Polski po 24 lutego. W panelu pierwszym, poświęconym zagadnieniu migracji w polityce wybranych państw głos zabrała prof. Aleksandra Trzcielińska-Polus z Uniwersytetu Opolskiego, która wygłosiła referat zatytułowany *Stanowisko rządu RFN wobec migracji i wielokulturowości w umowach koalicyjnych z 2018 i 2021 roku*. Z kolei dr hab. Ewa Godlewska z UMCS zatytułowała swoje wystąpienie *Od Sebastiana Kurza do Karla Nehammera - założenia polityki migracyjnej Austrii*. Trzecią referentką była mgr Aleksandra Puzyniak z Uniwersytetu Wrocławskiego, której referat nosił tytuł *Polityka migracyjna Słowacji po 1992 roku*. Wystąpienie kolejnego uczestnika, dra Mateusza Wilińskiego z Wyższej Szkoły Logistyki, *Obcokrajowcy w niemieckiej polityce w obliczu wyborów federalnych 2021 r.*, korespondowało z pierwszym referatem tego panelu. *Polityka etniczna Danii wobec mniejszości narodowych pochodzących z Grenlandii i Wysp Owczych* to temat podjęty przez mgra Jakuba Bijaka z UMCS. Ostatnią uczestniczką panelu była dr Svitlana Lizakowska z Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni, która podjęła temat *Granice państw w procesie migracyjnym. Uwarunkowania prawne i społeczne*.

Panel drugi został zatytułowany *został Etniczność*. Jako pierwszy głos zabrał prof. USz Janusz Mieczkowski, który przeanalizował aktywność organizacji mniejszości narodowych i etnicznych w czasie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań. Dr hab. Tomasz Browarek z UMCS zatytułował swoje wystąpienie *Przyczyny konfliktów etnicznych w Polsce po roku 1989*. Kolejnym referentem był prof. UO Norbert Honka – z jednej strony badacz, a jednocześnie urzędnik Urzędu Miejskiego w Opolu odpowiedzialny m.in. za sprawy związane z napływem imigrantów na teren tego regionu. Skoncentrował się w swoim wystąpieniu na problematyce mniejszości narodowych i migracji w funkcjonowaniu samorządu terytorialnego. *Inni Etnicznie – niechciani współmieszkańcy? O lokalnych strategiach integracyjnych w doświadczeniach przedstawicieli trzeciego sektora* to temat wystąpienia dr hab. Kamilli Dołińskiej reprezentującej UW. Z kolei przy UW jest afiliowany mgr Stanisław Aprilashvili, który omówił zjawisko wielojęzyczności Polaków mieszkających we Lwowie na początku XXI w.

Panel trzeci (*Migracja ukraińska do Polski*) z uwagi na początkową fazę wojny między Rosją a Ukrainą wywołał szczególne zainteresowanie. Przygotowując konferencję, organizatorzy zakładali, że wystąpienia będą odnosiły się głównie do imigracji zarobkowej i edukacyjnej do Polski, jednak tocząca się od 24 lutego wojna wywarła silny wpływ na przebieg dyskusji. Dr Dorota Kowalewska z USz w swoim wystąpieniu podjęła temat mniejszości ukraińskiej wobec kryzysu uchodźczego. Dr Magdalena Lesińska-Staszczuk z UMCS analizowała pomoc humanitarną świadczoną przez UE uchodźcom wojennym, którzy pojawili się w Polsce. Również do problemu uchodźców nawiązała mgr Paulina Chmielecka z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w wystąpieniu *Polityka społeczna wobec współczesnych wyzwani*

adaptacji Ukraińców w Polsce. Z pozycji medioznawczych na temat panelu spojrzął prof. UAM Wojciech Adamczyk, który swoje wystąpienie zatytułował: *Dobrzy, źli, obcy, bohaterowie. Jak polskie media wpływają na postrzeganie Ukrainy i Ukraińców?* Z perspektywy mikro na obecność Ukraińców w Polsce patrzyła prof. UWr Julita Makaro. Referentka na przykładzie Festiwalu Femininatywa Polsko-Ukraińska przybliżyła zjawisko feminizacji migracji i instytucjonalnych reperkusji tego faktu.

W panelu czwartym *Kryzys humanitarny na granicy polsko-białoruskiej* wprowadzenia do dyskusji dokonał prof. USz Fuad Jomma, który spojrzął na kryzys humanitarny na granicy polsko-białoruskiej z perspektywy imigrantów. Prof. UAM Anita Adamczyk wygłosiła referat zatytułowany *Stan wyjątkowy na granicy polsko białoruskiej a prawa człowieka.* Na problem bezpieczeństwa kulturowego w polskiej debacie sejmowej zwróciła uwagę prof. USz. Marzena Giedrońc. Mgr Magdalena Bogucewicz UAM w wystąpieniu *Kryzysy migracyjne w Polsce: od sekurytyzacji migracji do imperatywu humanitarnego* przedstawiła dwa odmienne sposoby zarządzania migracjami w Polsce w kontekście kryzysów migracyjnych w latach 2021-2022. Refleksje referentki dotyczyły zarówno przyczyn, jak i konsekwencji wprowadzania oraz praktykowania podwójnych standardów w traktowaniu przez polskie władze osób migrujących.

Ostatni, piąty panel *Imigranci i uchodźcy jako wyzwanie dla państwa polskiego* odbył się online. Otwarł go mgr Mariusz Kępiński z UMCS podejmując temat *Kryzys na granicy polsko białoruskiej i jego znaczenie dla bezpieczeństwa Polski i regionu.* Mgr Anna Skibińska z UWr dokonała ramowania ukraińskiej migracji do Polski w 2019 r. na przykładzie portalu *Nowiny24.pl.* Z kolei mgr Dominik Wach z UW omówił zaangażowanie polskich miast w udzielanie pomocy osobom uciekającym z terenu Ukrainy po 24 lutego 2022 r. Dr Ewa Pogorzała z Akademii Zamojskiej skupiła się na ocenie skuteczności systemu oświatowego w Polsce skonfrontowanego z masowym napływem dzieci uchodźców wojennych z Ukrainy. Ostatnim uczestnikiem tego panelu był dr Piotr Lizakowski reprezentujący Akademię Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Referent przybliżył słuchaczom wąskie zagadnienie związane z dostępem jednostki do podmiotów bezpieczeństwa zdrowotnego w ramach migracji wymuszonej.

Chcąc podsumować przebieg dyskusji należy zwrócić uwagę, że była ona zdominowana wydarzeniami na granicy polsko-białoruskiej, toczącą się wojną w Ukrainie oraz decyzją Ministra Edukacji i Nauki o ograniczeniu do jednej liczby godzin finansowanych z budżetu państwa na nauczanie języka niemieckiego.

W trakcie konferencji miały miejsce dwie debaty. Pierwsza została zatytułowana *Polskie emigracje w latach 80. ubiegłego wieku. Motywacje, kierunki, „efekty”.* Wprowadzenia do debaty dokonał prof. UAM Cezary Trosiak, a uczestnikami byli polscy emigranci, którzy w grudniu 1981 r. wyjechali z Polski, obecnie mieszkający w Niemczech i Australii oraz mieszkający w Kanadzie syn polskich emigrantów z tamtego okresu. Organizatorzy debaty wyszli z założenia, że transformacja społeczno-kulturowa zapoczątkowana upadkiem muru berlińskiego w 1989 r. wywołała wiele zmian i przewartościowań. Najważniejszą z nich było to, że Polska stała się nie tylko państwem emigrantów, lecz również państwem przyjmującym imigrantów. Problem ten szczególnie nasilił się po 2015 r., kiedy napływu imigrantów do UE stał się przedmiotem sporu politycznego. W efekcie społeczeństwa europejskie, w tym społeczeństwo polskie, doświadczyły silnej polaryzacji wokół tego tematu, a stan ten trwa nadal. W warunkach polskich jego ostatnim akordem była dyskusja wywołana pojawieniem się imigrantów i uchodźców na granicy polsko-białoruskiej i polsko-ukraińskiej. Organizatorom w sposób szczególny zależało na tym, aby debacie przysłuchiwali i zabrali głos przedstawiciele młodego pokolenia, dla których emigracja Polaków z lat 80. ubiegłego wieku jest jedynie faktem

historycznym. Z uwagi na fakt, że konferencja odbywała się na terenie Uniwersytetu cel ten udało się osiągnąć. Zapowiedziano także kontynuację w kolejnych latach debaty poświęconej polskiej „emigracji solidarnościowej”. Podczas IX edycji konferencji jej uczestnikami będą imigranci i uchodźcy, którzy przybyli do Polski po 1989 r. Jej celem będzie konfrontacja ich doświadczeń z doświadczeniami Polaków, którzy ponad 40 lat temu, z różnych powodów, zmuszeni byli do opuszczenia Polski. Zapis debaty będzie dostępny na stronie konferencji w zakładce *Archiwum*, pod zakładce *Multimedia*.

W podsumowaniu stwierdzono, że zapoczątkowana 24 lutego agresja Rosji na Ukrainę wpłynęła na treści dyskusji dotyczącej sposobu postępowania z napływającymi, początkowo głównie do Polski i Mołdawii, uchodźcami. Społeczeństwo polskie w różnym zakresie i formie zaangażowało się w niesienie pomocy ukraińskim uchodźcom, jednak kilkadziesiąt kilometrów na północ sposób traktowania uchodźców i imigrantów nie zmienił się. Na uwagę zasługuje to, że w pomoc Ukraińcom włączyły się różne środowiska, do pewnego stopnia można określić to działanie jako działanie ponad podziałami. Analitycy i badacze zjawiska uchodźstwa przestrzegają, że z czasem dojdzie do spadku gotowości pomocy uchodźcom. Niemal pewne jest pojawienie się niechęci, wrogości i agresji. Było to również doświadczenie polskich emigrantów z lat 80. ubiegłego wieku. Wskazują na to respondenci-uczestnicy tamtych wydarzeń w prowadzonych współcześnie badaniach. W zgodnej opinii uczestników debaty największym zagrożeniem dla uchodźców z Ukrainy jest kalkulacja polityczna. Skoro udało się wygrać wybory, mobilizując elektorat wokół wrogości do imigrantów w 2015 r., to jeśli będzie to zapewniało choć kilka dodatkowych punktów procentowych w zbliżających się wyborach parlamentarnych, politycy po nie sięgną.

Druga debata została przez organizatorów zatytułowana *Imigranci i uchodźcy w Poznaniu. Liczby, doświadczenia i wyzwania*. Wprowadzenia dokonała prowadząca spotkanie prof. Anna Potyrała reprezentująca gospodarza konferencji. Celem było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy napływ imigrantów i uchodźców do państw europejskich może zagrozić ich stabilności społecznej i politycznej? Z drugiej strony, czy może być szansą na przezwycięzenie problemów związanych z deficytem rąk do pracy i sposobem na zmniejszenie negatywnych skutków zapaści demograficznej, której doświadczają europejskie społeczeństwa? Organizatorzy zamierzali spojrzeć na ten problem z perspektyw makro i mikro, relacjonowanych przez naukowców, a także przedstawicieli różnych instytucji udzielających pomocy uchodźcom w Ukrainy, którzy dotarli do Poznania. Fundację *In Spire* reprezentowała Natalia Urbańska-Guss. W imieniu Regionalnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Poznaniu w debacie wzięły udział Monika Zembrzycka i Edyta Antkowiak. Monika Donke-Cieśliewicz była przedstawicielką Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Przebieg całej dyskusji oraz transkrypcja debaty zostaną opublikowane w tomie zatytułowanym *Mniejszości, emigranci i uchodźcy, „stare” i „nowe” wyzwania*, który ukaże się nakładem Wydawnictwa Naukowego Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM.

Cezary Trosiak

RADA REDAKCYJNA

Członkowie krajowi: **Marek Cichocki** (profesor, Collegium Civitas; Instytut Stosunków Międzynarodowych i Zrównoważonego Rozwoju, Warszawa, Polska), **Hanka Dmochowska** (doktor, em., Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego, Poznań, Polska), **Tomasz Grzegorz Grosse** (profesor, Uniwersytet Warszawski; Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych; Instytut Europeistyki, Warszawa, Polska), **Marceli Kosman** (profesor, em., Uniwersytet im. Adama Mickiewicza; Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Poznań, Polska), **Mariusz Menz** (doktor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Historii, Poznań, Polska), **Aleksander Posern-Zieliński** (profesor, em., Polska Akademia Nauk, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Antropologii i Etnologii, Poznań, Polska); **Hanna Suchocka** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Prawa i Administracji, Poznań, Polska); **Justyna Schulz** (doktor, Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego, Poznań, Polska)

Członkowie zagraniczni: **Stefan Garsztecki** (profesor, Institut für Europäische Studien, Technische Universität Chemnitz, Niemcy), **Hans Henning Hahn** (profesor, Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, Niemcy), **Jonathan Huener** (profesor, University of Vermont, Burlington VT, USA), **Henryka Ilgiewicz** (dr hab., Lietuvos kultūros tyrimų institutas – Litewski Instytut Badań Kultury, Wilno, Litwa), **Dagmara Jajeśniak-Quast** (profesor, Centrum Interdyscyplinarnych Studiów o Polsce, Uniwersytet Europejski Viadrina, Frankfurt nad Odrą, Niemcy), **Kai Olaf Lang** (Dr. sc. pol., Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, Niemcy), **Stephan Lehnaedt** (profesor, Touro College, Berlin, Niemcy), **Jerzy Maćków** (profesor, Universität Regensburg, Institut für Politikwissenschaft, Niemcy), **Olga Morozowa** (profesor, Czarnomorski Uniwersytet Narodowy im. Petra Mohyły, Mikołajów, Ukraina), **Jaroslav Panek** (profesor, Akademie věd České republiky Historický Ústav AV, Czech Academy of Sciences, Section of Historical Sciences, Czechy), **Katarzyna Stokłosa** (profesor, Centre for Border Region Studies, University of Southern Denmark, Sønderborg, Odense, Dania), **Klaus Ziemer** (profesor, em., Universität Trier, Niemcy, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; Instytut Politologii, Polska), **Katarzyna Żukowska-Gagelmann** (profesor, Die Duale Hochschule Baden-Württemberg DHBW, Loerrach, Niemcy)

REDAKTORZY TEMATYCZNI

Przemysław Hauser (profesor, em. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska), **Tomasz Schramm** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska) – historia, **Jacek Kubera** (doktor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Socjologii, Poznań, Polska) – socjologia, **Jerzy Kalążny** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Filologii Germańskiej, Poznań, Polska) – nauki o kulturze, **Tomasz Rynarzewski** (profesor, Uniwersytet Ekonomiczny, Poznań, Polska), **Piotr Kalka** (profesor, em. Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego, Poznań, Polska) – ekonomia.

Redaktor statystyczny: **Piotr Jabkowski** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Socjologii, Poznań, Polska)

Redaktor językowy: **Anna Murawska** (język polski), **Maria Wagińska-Marzec** (język niemiecki), **Jonathan Chumas** (język angielski)

RECENZENCI ZEWNĘTRZNI

Jan Barcz (profesor, Akademia Leona Koźmińskiego; Katedra Prawa Międzynarodowego i Prawa Unii Europejskiej, Warszawa, Polska), **Bożena Górczyńska-Przybyłowicz** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Historii, Poznań, Poznań), **Bogdan Koszel** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Poznań, Polska), **Albert Kotowski** (profesor, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Historyczny, Polska), **Matthias Kneip** (doktor, Deutsches Polen-Institut, Darmstadt, Niemcy), **Peter Oliver Loew** (profesor, Deutsches Polen-Institut Darmstadt, Niemcy), **Magdalena Izabella Sacha** (doktor, Uniwersytet Gdański; Instytut Badań nad Kulturą, Polska), **Henadz Sahanowicz** (profesor, Studium Europy Wschodniej UW, Polska), **Renata Schaefer** (profesor, School of Business and Economics Sonoma State University, California, USA), **Janusz J. Węc** (profesor, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, Kraków, Polska)